

N:o 57.

Af herr **Wennberg**, om skrifvelse till Kungl. Maj:t rörande undervisningen i landthushållning.

Förliden höst ingåfvo 11 landbruksskoleföreståndare till landbruksstyrelsen en framställning om förändring af landbruksskolornas organisation. Denna fråga är alltså redan föremål för myndigheternas uppmärksamhet. Å andra sidan har under de senaste åren frågan om lämplig undervisning åt mindre jordbrukare (»småbrukare») alltmera beaktats och slutligen erkänts vara en fråga af betydelse för hela samhället, ej blott för en viss samhällsklass: statsmakterna ha ock beslutit lämna anslag till några otvifvelaktigt goda åtgärder, såsom studieresor och kortare undervisningskurser, för att bereda småbrukare en ändamålsenlig upplysning om nyare hjälpmedel att höja jordbrukets afkastning. Men mycket annat i denna riktning torde kunna ifrågasättas och förtjäna en sakkunnig pröfning. En lämplig tidpunkt härför synes just nu vara inne, då dels ombildning af en viktig del af våra hittillsvarande undervisningsanstalter i landtbruk är från dessas egna målsmän föreslagen, dels nya behof gjort sig gällande, hvilka vid ett planmässigt ordnande af det hela torde lättare och bättre kunna tillgodoses, än om de hvart för sig skola efter hand tränga sig fram och påkalla statsmakternas understöd.

Först må då några korta erinringar göras om de olika slag af statsunderstödda anstalter, som meddela direkt *undervisning* i landthushållning.

Landbruksinstitutet å Ultuna och Alnarp meddela mera omfattande teoretiska och praktiska insikter, sådana som för ledare af större jordbruk och för blifvande landbrukslärare ansetts behöfliga.

Landtbruksskolornas antal är nu 22, af hvilka 2 äro förlagda till Alnarps och Ultuna landtbruksinstitut, (år 1885 var hela antalet 31), och från hvar skola utgå i regel 6 frilärningar hvarje höst. Kursen är tvåårig, och alltsedan 1858 har med några undantag hvarje skola haft 4,000 kr. i årligt statsanslag. Dock har i öfre Norrland kursen under de senare åren sammanträngts till ettårig och i samband därmed anslaget höjts till 6,000 kr. Senaste reglementet för landtbruksskolorna utfärdades den 9 juni 1893.

Dessa skolor ha utan tvifvel haft viktiga uppgifter att fylla. När under åren 1840—1858 det första tjugotalet af dem efter hand inrättades, var jordbruket i stort behof af förbättrade brukningsmetoder, af nyare arbetsbesparande redskap och af folk, som fått öfning i användningen af bådadera. Skolornas uppgift blef därför ock närmast att utbilda arbetsdugliga förmän eller *rättare*, som sedan kunde få anställning på större gårdar. Också ha omkring $\frac{4}{5}$ af de från landtbruksskolorna utexamineerade tagit plats som rättare. Därjämte ha som betalande elever en del bondsöner eller andra blifvande landtbrukare genomgått skolornas andra årskurs, där mera undervisning förekom. Den teoretiska undervisningen var dock aldrig synnerligen omfattande: om vintern ägnades förr åt denna samt åt räkning, skrifning och enklare bokföring några tidiga morgon- eller sena aftontimmar, men om sommaren togo landtbruksarbetena all tiden i anspråk. Efter 1893 har dock ett något större mått af teoretisk undervisning varit påbjudet.

När folkhögskolorna på 1880-talet utvecklats sig därhän, att de af landtmännen erkändes motsvara de blifvande landtbrukarnes behof af allmänbildning, erhöilo de en påbyggnad af *landtmannaskolor*, afsedda att ge landtbruksteoretiska insikter åt unge män, som i hemmet (eller annorstädes) lärt sig jordbruksarbete och i folkhögskolan eller annan bildningsanstalt vunnit nödiga förkunskaper för att tillgodogöra sig undervisningen. Landtmannaskolornas antal är nu 26, och af dessa äro 21 lokalt förenade med folkhögskolor. Kursen räcker i regel blott *en* vinter (minst 20 veckor enligt k. kungörelsen den 13 juli 1887), men som till nödiga förkunskapers inhämtande åtgår åtminstone en folkhögskolekurs, kräfver landtbrukareutbildning på denna väg vanligen två vintrar jämte föregående eller mellanliggande jordbrukspraktik. Hvarje landtmannaskola åtnjuter högst 3,000 kr. i statsanslag.

Särskilda undervisningsanstalter i *mejerihushållning* ha därjämte länge funnits. För närvarande finnes ett mejeriinstitut i förening med landt-

bruksinstitutet å Alnarp, 1 mejeriskola i Norrbotten och 26 mejeristationer (enskilda mejerier, där blifvande mejerskor få handledning i yrket).

Till de nu nämnda anstalterna för yrkesutbildning åt våra jordbrukare ha i senare tider fogats åtskilliga mindre fasta eller ständiga anordningar: så ha dels anställts kringresande undervisare eller konsulenter i landthushållningens olika grenar, dels anordnats studieresor och kortare undervisningskurser för mindre jordbrukare. Anslaget till åtgärder för höjande af det mindre jordbruket har ock efter hand ökats, senast af 1906 års Riksdag från 85,000 till 100,000 kronor, och den 5 okt. 1906 utfärdades förnyadt nådigt reglemente för sådana med statsmedel understödda åtgärder. Till dessa hänföras nu premiering af mindre jordbruk, bidrag åt kontrollföreningar (af ladugårdsägare) samt anslag till studieresor och undervisningskurser.

Studieresorna skola »bereda deltagarne tillfälle att genom besök under sakkunnig ledning vid väl skötta jordbruk inom Sverige och Danmark hämta mesta möjliga lärdom för skötandet af sina egna jordbruk». De äro afsedda för ägare eller brukare af högst 40 har åker.

Undervisningen för mindre jordbrukare ordnas i detalj af landtbruksstyrelsen och hushållningssällskapen, men vissa allmänna bestämmelser äro gifna, hvaribland följande. Kursen skall vara afgiftsfri. »I den mån sådant anses lämpligt må undervisningen afse kvinnors utbildande i yrkeskicklighet för det mindre jordbruket». Kursen kan vara afsedd antingen för en större allmänhet, och skall då pågå under minst sex dagar, eller för särskildt antagna elever, som minst två år deltagit i jordbruksarbete, och skall då pågå under minst två veckor samt vara förlagd till statsunderstödd landtmannaskola eller annan lämplig plats. Företräde till elevplats ha ägare eller brukare af högst 25 har åker, och minst fem sådana från annan ort än den, där kursen hålles, erhålla fritt kosthåll. Statsbidraget må utgöra högst hälften af den summa, hvartill kostnaderna för undervisningen uppgå.

Genom dessa åtgärder har utan tvifvel en god början gjorts till handledning åt sådana »småbrukare», som ej haft tillfälle att besöka någon sorts landtbruksskola och som hittills haft blott den erfarenhet att bygga på, som de samlat under arbete med egen eller andras jord eller genom aktgifvande på sina grannars. Men äro månne dessa åtgärder tillsammans med hvad vi förut äga af landtbruksundervisningsanstalter ägnade att *fylla* vårt behof af tidsenlig jordbrukareutbildning?

För besvarande af denna fråga torde en blick på landtbruksskolornas nuvarande och ifrågasatta organisation erbjuda en lämplig utgångspunkt, helst den framställning, som dessa skolors målsmän gjort till landtbruksstyrelsen, lämnar ojäfaktiga bevis för att en ombildning af dem är af behovet påkallad. Vi meddela därför några citat ur denna.

»Våra landtbruksskolors hufvudändamål har varit och är fortfarande utbildande af dugliga förmän för det större jordbruket». — — »Möjligheten att till våra landtbruksskolor kunna erhålla ämnen till verkligt dugliga jordbruksförmän har dock tyvärr visat sig blifva allt mindre och mindre. Den tid, då man bland inträdessökande kunde välja, är längesedan förbi, nu får man taga hvad som bjudes,» — — »Men utan lämpliga disciplinar kan dock ingen fackskola fylla sitt ändamål, och gäller detta i särskildt hög grad om våra landtbruksskolor. Med allt större och större nödvändighet framträder därför behovet af att deras verksamhet blifver tidsenlig och mera tilltalande för den klass, ur hvilken de hufvudsakligen rekryteras.»

»Det nuvarande systemet exploaterar måhända ock i allmänhetens tanke i väl hög grad lärlingarnes arbetskraft och gör därigenom skolorna mindre smakliga för den bildningssökande unge mannen.» — — »Såsom nu är ordnad förminskar en naturlig trötthet efter ett ansträngande dagsarbete vid kvällslektionerna den uppmärksamhet och spänstighet i sinnet, som äro nödvändiga för ett rätt tillgodogörande af undervisningen. Tiden för enskilda studier och öfverläsning under nuvarande regim är äfven alldeles för kort.»

Till häfvande af dessa olägenheter föreslå nu de 11 föreståndarne en partiell ombildning af den tvååriga kursen. »Hvad första årskursen beträffar, skulle nu rådande system i det väsentliga behållas». Sedan skulle följa en vinters hufvudsakligen teoretisk undervisning, och slutligen skulle ett sommarhalfår »så godt som uteslutande ägnas åt att bibringa lärlingarne en vidgad praktisk utbildning». Hufvuduppgiften skulle allt fortfarande vara »*blifvande arbetsledares utbildning*» ej blott genom teoretiska och praktiska insikter utan ock i disciplin, ordningssinne, observationsförmåga, tidens tillvaratagande, arbetsfördelning, redskapens vård, dragarnes rätta behandling m. m., »och att för en så genomgripande utbildning *minst* två år tarvas, torde vara lätt att inse». Emellertid skulle »ynglingar, som innehafva nödiga förutsättningar,» få genomgå skolan på ett år (första året alltså bortfalla). För att få elever anses nödigt att utom vivre gifva lärlingarne »större eller mindre direkta pen-

ningebidrag», förslagsvis 100 kronor första och 150 kronor andra året. Den uppgjorda utgiftsstaten visar ett anslagsbehof af 8,120 kronor för hvarje sådan skola.

Att genom en dylik ombildning af landtbruksskolorna dessa skulle bli i stånd att utbilda goda arbetsförmän åt godsägare, behöfver ej betvivlas; icke heller, att bondsöner, som genomginge en ettårig kurs, däraf skulle ha nytta. Men utsikten att få elever synes icke stor ens med hjälp af de ifrågasatta understöden. Föreståndarne påpeka själfva, att stora arbetsförtjänster numera bjudas i det praktiska lifvet. Och känt är ju äfven, att en rättares aflöning i våra dagar ej så betydligt öfverstiger en duktig drängs, att en fattig ung man kan anse sig ha skäl att offra hela två års arbetsförtjänst för att vinna en dylik förmansplats. Annorlunda var det förr i tiden, då den kontanta rättarelönen stundom var dubbelt så stor som en dränglön. Vidare må man väl ha rätt att hysa något tvifvel därom, huruvida utbildning af arbetsförmän åt godsägare numera är en sak af den stora fosterländska betydelse, att därpå årligen bör offras så betydande belopp af statsmedel, som den af föreståndarne föreslagna omorganisationen af landtbruksskolorna skulle göra behöfliga. Slutligen kan ifrågasättas, om icke enligt den uppgjorda planen den teoretiska vinterkursen blefve väl likartad med landtmannaskolornas och den påföljande »praktiska» sommarkursen komme att af eleverna uppfattas som en väl stark exploatering af deras arbetskraft, hvilken de underkastade sig endast för det motsedda betygets skull.

Rörande *landtmannaskolornas* undervisning må här endast påpekas, att denna förutsätter praktisk kännedom om jordbruk och att den, såsom förlagd till vinterhalfåret och i allmänhet icke till landtbruksegendomar — i några fall till och med till stad eller köping — icke kan genom omedelbar sammanknytning af teori och praktik *inöfva* lärjungarne i förbättrad landthushållning eller bibringa dem en genom egen erfarenhet rotfäst öfvertygelse om fördelen eller nödvändigheten af att utbyta ett gammalt förfaringssätt mot ett nytt.

Enahanda anmärkning kan ock göras om de *undervisningskurser för mindre jordbrukare*, hvilka med statsunderstöd anordnas och i regel torde, såsom ock nådiga reglementet förutsätter, komma att förläggas till landtmannaskolorna. Dessa kurser måste, äfven där de afse särskildt antagna elever och pågå flera veckor, komma att bestå hufvudsakligen af föreläsningar eller öfningar på lärorummet, enär det åskådningmaterial, som ett väl skött landtbruk skulle kunna erbjuda, ej står till buds på

en landtmannaskola. I detta afseende vore det utan tvifvel önskvärdt, om, såsom ursprungligen meningen var med landtbruksskolorna, både undervisningen och själfva jordbruksarbetet kunde förläggas till lämpliga mönstergårdar, så att eleverna direkt infördes i och finge vara med om dessas skötsel samt öfvertyga sig om de *ekonomiska resultat* af hvarje *särskild hushållsgren*.

Landthushållningen var förr en näringsgren, hvars ekonomi — med latitud för god eller dålig skörd — kunde planläggas och lämpas efter inhemska förhållanden och någorlunda säkra faktorer. Men under den senaste mansåldern har den gjorts beroende af förhållandena på världsmarknaden och produktionskostnaderna i andra länder i ett omfång, som man förr ej ens kunde ana. De oupphörligen ändrade utsikterna för landtbruksprodukternas afsättning till lönande pris ha tvungit landtbrukarne, större och mindre, in på nya vägar till lösningen af den frågan, huru landtbruket skall kunna föda sin man. Nya grunder för landtbrukets ekonomi ha måst uppletas, vare sig genom egna försök eller genom aktgifvande på andras. Därvid har särskildt Danmarks föredöme varit oss af stort värde. I detta land ha de mindre jordbrukarne — massan af jordbrukarne — genom energiskt arbete, genom tillvaratagande af alla produktionsmöjligheter, som en bondgård under *vakna husbondeögons* tillsyn kan erbjuda, och genom sammanslutningar för beredande af bästa möjliga både inköps- och försäljningsvillkor lyckats bibehålla sin ställning af en oumbärlig och välbärgad samhällsklass och öfvervinna alla de svårigheter och risker, som produktionens grundliga omläggning sedan deras faders tid rest i deras väg.

På samma vägar måste ock vi gå fram. Men naturförhållandena äro hos oss i många afseenden olika, folkets skaplygne måhända äfven, och våra förutvarande samhällsinrättningar kunna påkalla något andra former för samarbetet mellan staten och de enskilde än i vårt grannland. En själfständig och nationell utveckling förutsätter i regel, att man i största möjliga utsträckning gör sig redan gjorda förarbeten till godo. Hos oss ha nu staten och hushållningssällskapen sökt främja landtbruket genom åtskilliga åtgärder, som ej direkt kunna hänföras till undervisning. Flera af dessa, såsom kemiska stationer, frökontrollanstalter, rådgifvande ingenjörer eller instruktörer af olika slag, skulle kunna vara äfven den mindre jordbrukaren till stor nytta, om han blott först fått *lära sig*, huru

och för hvilka ändamål han borde anlita dem. Men detta förutsätter främst, att han lärt känna behovet eller de praktiska fördelarna däraf. Och detta lärers i allmänhet ej kunna ske på bättre sätt, än att han får med egna ögon se och i detalj göra sig reda för dessa fördelar i praktiken. Därför utan blifva ock de uppoffringar staten och hushållnings-sällskapen göra för att skaffa landtmännen fullgoda gödsel- och foderämnen eller oförfalskad utsäde utan gagn för småbrukaren, som nu ofta får betala sin okunnighet med för honom betydande förluster.

Därför torde det ock vara af vikt, att undervisningen för mindre jordbrukare ej stannar vid föredrag, om än aldrig så väckande och upplysande, utan anknytes till förevisningar af uppnådda resultat i fråga om jordens och växternas gödsling samt djurens utfodring och skötsel i öfrigt, till mätningar, vägningar, bokföring och uträkning samt så mycket som möjligt utsträcker till landtbrukets binärningar. Ty endast den, som lärt sig att omsorgsfullt tillvarataga *allt*, har i våra dagar utsikt att med sitt arbete skaffa sig och sin familj bärning på en mindre jordbrukslägenhet.

Den goda egnahemstanken behöfver måhända ock, om den skall få annat resultat än att skaffa bostäder åt industriarbetare, utvecklas i den riktningen, att de egna hemmen också bli små landtgårdar, där skötsel af fjäderfän eller bin eller några svin och kor och tillvaratagandet af de alster, som kunna fås från en köksträdgård med bärbuskar och fruktträd, blir lika mycket hufvudsak som själfva bostaden. Men sådana »binärningar» kan den enskilde ej utveckla på egen hand utan att få betala dryga och modfällande läropengar, och äfven ur den synpunkten är praktisk handledning i dem högeligen af nöden.

I Danmark äro småbrukarekurserna mycket växlande till planläggning och omfång. Några äro knutna till folkhögskolor eller andra platser, där antingen jordbruk eller en viss binäring särskildt drifves. Hösten 1903 öppnades nära Ringsted en »husmandsskole» under namn af »Kærehave landhusholdningsskole», som sedan undervisat omkring 600 elever årligen i olika långa kurser (6 månader för män, 5 månader för kvinnor samt kurser af dels 11, dels 6 dagar för både män och kvinnor). Fullt $\frac{4}{5}$ af deltagarne ha haft statsunderstöd, från 90 till 180 kronor för de flesta männen och från 60 till 150 kronor för kvinnorna; för de kortare kurserna ha både resor och kosthåll ersatts med statsmedel. Skolan har utom eget landtbruk, deladt i tre olika växelbruk, samt skolsalar, bostads- och ekonomibyggnader för elever och lärare, både svinhus, hönshus, kaninhus, bihus, mossodling, nötbuskodling, pilodling, trädskola, köksträdgård,

försöksträdgård och förevisningsträdgård. (I Danmark gör man nämligen bestämd skillnad mellan *försöksfält*, där praktiska rön metodiskt göras, och *förevisningsfält*, där påtagliga resultat framvisas till jämförelse och förklaras.)

Jag anför dessa detaljer endast för att visa, hurusom saken kan gripas an och främjas på många olika sätt, i mindre skala eller större. En stort anlagd mönsterskola kräver naturligtvis män med initiativ och ledareförmåga i så hög grad, att de ej allestädes stå till buds. Men för mindre skolor, lämpade efter lokala förhållanden, böra äfven hos oss mångenstädes goda förutsättningar finnas.

Att anvisa vissa bestämda vägar för det stora målets vinnande måste dock öfverlåtas åt en mera sakkunnig detaljutredning. Måhända kunde i våra flesta län en eller annan mindre kronodomän uppletas, som skulle väl lämpa sig att upplåtas till plats för en småbrukareskola med jordbruk för sådan åskådlig undervisning, hvarom ofvan talats. Måhända kunde äfven på några af de nuvarande landbruksskolorna en del af deras areal apteras härför och undervisningen lämpas för småbrukare. Det vore ej heller nödvändigt, att allt skulle kunna läras på ett ställe, utan särskildt i fråga om binäringarna borde vägledning kunna fås vid en skola först, en annan sedan.

En hufvudsak borde i alla fall vara, att både ogifta och gifta, både män och kvinnor sattes i stånd att besöka skolorna, och att följaktligen statsunderstödet för ändamålet ej tilltoges alltför njuggt, att alltså äfven i detta afseende Danmarks föredöme måtte följas. Jag tror nämligen, att uppoffringarna skola återgäldas samhället med ränta. Tilläggnandet af en bättre praktik, af mera lönande brukningssätt och af konsten att med jordbruket förena olika binäringar skulle nämligen kunna skapa en nöjd småbrukareklass, fäst vid sin jord och vid fosterjorden, arbetande med glädje och omtanke i den fria naturen och mindre frestad än nu att för den högre daglönen söka arbete i städernas storindustri eller för ovissa framtidsförhoppningar lämna sitt fädernesland.

Frågans mångsidighet torde göra nödigt att en utredning genom Kungl. Maj:ts försorg ägnas åt densamma. Som nämndt är en dylik utredning redan påkallad i fråga om landbruksskolornas organisation. Huruvida i samband härmed äfven öfriga delar af vår landbruksundervisning, såsom frågan om landbruksinstitutens utveckling i mera vetenskaplig riktning eller ändrade bestämmelser i fråga om landbrukslärares

utbildning, borde tagas under ompröfning, må öfverlåtas åt den större sakkunskapen att afgöra.

På grund af det anförda får jag vördsamt hemställa,

att Riksdagen ville genom skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, om och i hvad mån, i samband med de hittillsvarande landtbruksskolornas ombildning eller minskning i antal eller med andra ändringar i fråga om landtbruksundervisningen, särskilda åtgärder kunde vidtagas för inrättande af öfningsskolor i landthushållning å härför lämpliga mindre gårdar i syfte att bereda mindre jordbrukare, gifta och ogifta, män och kvinnor, tillfälle till icke blott teoretisk undervisning utan äfven praktisk handledning i landtbruket och dess binäringar under en eller flera månader medels föreläsningar, beräkningar och planmässigt deltagande i sådana arbeten, som för småbrukets ekonomiska resultat äro af särskild betydelse.

Stockholm den 4 april 1907.

C. Wennberg.